

РІВНІСТЬ ЯК ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

На сьогоднішній день суспільство активно реагує на найменші зміни і труднощі життя, бореться за власні права і їх реалізацію, вимагає у представників влади забезпечення справедливості у всіх сферах життя. При цьому постає необхідність формулювання змісту основного елементу справедливості – принципу рівності. Адже правильна регламентація рівності – необхідна умова для з'ясування і вирішення багатьох практичних питань, зокрема шляхів розбудови демократичної та соціальної держави, подолання соціальної нерівності та досягнення справедливості, виявлення перспектив розвитку суспільства.

Метою дослідження є системний аналіз рівності як категорії філософії права та роз'яснення її змісту.

Питання рівності є об'єктом дослідження як і філософії взагалі, так і філософії права, а підняте було ще в часи Античності, проте у різні історичні епохи розумілося по-своєму. Рівність в Стародавній Греції була однією з обов'язкових вимог демократії, і виступала основним політичним принципом, проте її значення було досить вузьким – рівність перед законом і участь в управлінні державними справами, але поширювалась лише на вільних людей, виключенням були раби і жінки. Тобто така рівність зберігала привілейованість певних соціальних станів і їх зверхність над іншими.

Давньогрецький законодавець Солон наголошував, що надав закони «простому поряд із знатним нарівні» [10, с. 400]. Усі громадяни знаходяться під захистом закону та підкоряються йому в рівній мірі, іншими словами – закон однаковий для всіх. Згодом вже Піфагорійці заговорили про рівність між громадянами як вимогу справедливості, оскільки вона і зрівнює між собою, і віддає рівним за рівне. Правда і справедливість являються рівністю, саме так рівність отримує правове значення.

Демокріт вбачав успішне досягнення стабільності держави, в необхідності усунення крайнощів, зробивши їх неможливими. «В усьому прекрасна рівність. Надлишок і нестаток мені не подобаються» [11, с. 45]. Софісти теж визнавали рівність усіх людей – по їх однаковій належності до мудрості, доброчесності і мистецтву державного життя.

За Платоном, справедливість припускає «належну міру», лише певну рівність. Платон (посилаючись на Сократа) виділяє два види рівності: геометричну рівність (рівність по гідності і чеснотам) і арифметичну рівність (рівність міри, ваги і числа). Пояснюючи таке розрізнення, Платон зауважує, що «належна міра» необхідна для збереження справедливості, адже надання однакових умов чи прав суб'єктам з різними початковими даними прямо виключає рівність в їх відносинах. Ця «належна міра» не однозначна: вона варіюється в

залежності від властивостей і якостей об'єкта, переваг та можливостей суб'єктів відносин, що регулюються [7, с. 48-49].

Продовження думок Платона можна знайти у вченні Аристотеля про два види справедливості. Справедливість поєднує в собі законне і рівномірне, а протизаконне і нерівномірне характеризує несправедливість.

З появою християнства було проголошено принцип рівності всіх людей, незалежно від їх класового положення і національності (насамперед перед Богом). Християнство формувало абстрактну рівність, оскільки, люди розглядались лише в одному аспекті: як формально рівні власники благ і послуг.

Філософів Нового часу хвилювала рівність як елемент побудови «ідеальної держави». Як відомо, Ніколо Макіавеллі був прихильником республіки. Він стверджував, що саме ця форма правління робить державу стабільною, а сама республіка забезпечує свободу і громадянську рівність. З обґрунтуванням філософсько-правових ідей Нового часу виступив Френсіс Бекон, який вважав, що закон повинен бути справедливим, боротися з насиллям і включати в себе принцип формальної рівності та як вимогу загальну справедливість. Томас Гоббс серед низки буржуазних вимог обґрунтовував і формальну рівність перед законом. Він опирається на те, що розумові і фізичні здібності в усіх однакові. А можлива природна різниця між людьми незначна, щоб один з них міг претендувати для себе на якесь благо, на яке з таким же правом не може претендувати інший [8, с. 223].

Середньовіччя і Новий час, до XVIII ст. включно, були епохою панування нерівностей і привілеїв за станом, класом і расою. В цей період рівність була релігійною нормою, що визначала ставлення людей до Бога («перед Богом усі рівні»), а панування станової нерівності в суспільстві було не важливим. Боротьба середніх класів проти аристократії воскресила у XVIII ст. ідею рівності.

Але в соціальних утопіях Відродження і у філософії Просвітництва ідея соціальної рівності набуває світського характеру, ставиться питання про природну рівність людей. Під час буржуазного становлення були протиставлені ідеї «свободи, рівності і братерства». Відбулась справжня революція в поглядах людей на зміст принципу «кожному по ділах його»: оцінка заслуг і, відповідно, розподіл благ визначалися вже не приналежністю індивіда до тієї чи іншої групи, а його особистими властивостями і заслугами. Межа груп (класами і класами) тепер стала тільки фактичною, а не юридичною.

Іммануїл Кант наголошує, що всі піддані знаходяться в правовому стані рівності дій та протидій, маючи право вказувати іншим про межі свободи, якщо цим порушується їх власна. Дане природжене право є вдалим регулятором суспільного життя на думку Канта [9, с. 81-82].

У XIX ст. багато соціальних філософів, починаючи з Сен-Сімона, стали вказувати на помітну тенденцію до значного зростання рівності на більш високих рівнях розвитку. Сорокін, вказував, що процес рівняння йде у світовому масштабі два останніх століття, хоча він далеко ще незакінчений, і XX ст. висунуло політичні, економічні та соціальні теорії, що проходять під знаком «Трудових», де кожен отримує таку кількість благ і прав, на яку заслуговує за ступенем суспільної користі його роботи [2, с. 284-292].

Особливим видом справедливості є соціальна справедливість, суб'єктами якої виступають великі соціальні групи, суспільство загалом, людство. Соціальна справедливість – це система суспільних відносин, яка забезпечує рівний, справедливий розподіл політичних, юридичних, економічних та інших прав і матеріальних цінностей [4, с. 27-34].

Торкаючись сучасного розуміння рівності у філософії права, необхідно звернути особливу увагу на ліберальну концепцію рівності, яка опрацьована американським політологом Рональдом Дворкіним, що наголошує на розгляді двох відмінних принципів, для яких рівність є політичним ідеалом. Перший вимагає, щоб уряд ставився до всіх своїх підданих як до рівних, адже вони мають право на рівну турботу і повагу. Другий принцип вимагає, щоб при розподілі певного ресурсу можливостей уряд однаково ставився до всіх своїх підданих, чи, в усякому разі, забезпечив такий стан справ, за якого всі вони були б рівними чи майже рівними в цьому плані [6, с. 811].

Інший американський політолог Джон Роулз, виділяє власні два принципи ліберальної концепції рівності: «Перший принцип: кожна особа повинна мати рівне право на найширшу загальну систему рівних базових свобод, що узгоджується з такою самою системою свободи для всіх. Другий принцип: характер соціальних та економічних нерівностей має бути таким, щоб вони: сприяли якнайбільшій вигоді найменш успішних членів суспільства були пов'язані з посадами і становищами, доступними для всіх за умов чесної рівності можливостей...» [3, с. 311–317].

Рівність як філософсько-правова категорія пройшла тривалий шлях розвитку, впродовж якого було сформовано декілька концепцій розуміння її змісту і визначено важливість рівності як елементу інших категорій для побудови демократичної держави із щасливим суспільством, що має повне забезпечення своїх основних прав і свобод та гарантування їх рівності як суб'єктів суспільних відносин.

Список використаної літератури:

1. Баранівський В. В. *Соціальні нерівність, Рівність та справедливість як актуальні соціально-філософські проблеми* / В. В. Баранівський // *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. – 2012.
2. Боднар С. Б. *Справедливість як смисловий компонент принципу правової рівності: матеріали XIII історико-правової конференції* [«Право в системі соціальних норм: історико-

- юридичні аспекти»], (м. Чернівці, 20-22 травня 2005 р.) / Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 284-292.
3. Боднар С. Б. *Поняття рівності у філософії права* / С. Б. Боднар // *Проблеми філософії права : міжнар. часопис*. – Київ ; Чернівці : Рута, 2005. – Т. 3, № 1–2. – С. 311–317.
4. Васильченко А. П. *Рівність людей і свобода і справедливість: питання співвідношення і пріоритету* / А. П. Васильченко // *Наше право*. 2015. – № 1. – С. 27-33.
5. Левкуліч В. В. *Проблема досягнення соціальної рівності: можливість і дійсність* / В. В. Левкуліч // *Мультиверсум: Філософський альманах*. – 2008. – №69. – С.1–4.
6. *Лібералізм: Антологія* / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2002. – Х +112с.
7. Нерсесянц В.С. *Платон*. – М., Юрид. Лит., 1984. – 104 с.
8. Нерсесянц В.С. *Право и закон*. – М., 1983. – 326 с.
9. Кант И. *Соченения в шести томах* / Под. Общ. Ред. В.Ф. Асмуса, А. В. Гульгы, Т. Й. Ойзермана. – М.: Мысль, 1965. – Т.4 Ч 2. – 478 с.
10. Нерсесянц В.С. *Філософія права. Учебник для Вузов*. – М.: Издательская группа Инфра – М.: Норма, 1997. – 652 с.
11. *История политических учений. Ч 1* / Под Общ. Ред. К. А. Мокичева. – М.: Высшая школа, 1971. – 392 с.
12. Гончарук Т. В., Шумка М. Л. *Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення та потенціал* / Т. В. Гончарук, М. Л. Шумка // *Матеріали міжнародних філософсько-економічних читань*. – Львів, 2011. – С. 215-222.
13. Шумка М. Л., Гурик М. І. *Взаємозв'язок етики і політики в інтенціях Ярослава Стецька* / М. Л. Шумка, М. І. Гурик // *Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. Вип. 4(84). – Дніпропетровськ, 2012. – С. 48-51.
14. *Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія* / Т.В. Гончарук, Н.В. Гнасевич, М.І. Гурик, О.М. Рудакевич, Р.Ю. Чигур, М.Л.Шумка; за ред. професора О. М. Рудакевича. – Тернопіль: ТНЕУ, 2015. – 256 с.